

**SKAITMENINĖS
ETIKOS
CENTRAS**

**Filosofijos
fakultetas**

VŠĮ Vaiko psichologijos centras

**Nacionalinei švietimo agentūrai
Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai**

Vilnius, 2023 m. liepos 7 d.

Dėl būtinybės koreguoti ikimokyklinio ugdymo programos gairių projektą

Skaitmeninės etikos centras drauge su Vilniaus universiteto Psichologijos instituto Vaiko raidos ir psichoedukacinių tyrimų centro mokslininkais bei su VŠĮ „Vaiko psichologijos centras“ ekspertais, reaguodamas į viešosioms konsultacijoms pristatytą [ikimokyklinio ugdymo programos gairių projektą](#) pabrėžia, kad iniciatyva švietimo sistemą papildyti išsamiu ankstyvojo ugdymo kelrodžių dokumentu yra labai sveikintina.

Visgi, drauge su šios srities ekspertais peržvelgus dokumentą, kuriame yra įvardyta neginčytinai svarbių šiuolaikinio ugdymo principų (ypač žaismės, lėto ugdymo, įtraukimo), sričių ir vertybių, dėmesys krypta į žemiau vardijamus kritinius aspektus ir klausimus, kurie mūsų, rengiančių šį dokumentą, nuomone, yra peržiūrėtini ir koreguotini.

Pirmieji dokumento principai atrodo viltingai – jie tikrai atspindi tai, kuo turėtų gyventi ikimokyklinės įstaigos, jie apeliuoja, kad mokytojai yra pajėgūs vadovautis šiais principais. Tačiau tolesnė pasiūlymų gausa gali paskandinti mokytojus, padaryti juos bejėgiais – nėra nurodyta, ar reikia vadovautis viskuo, ar pasirinkti, nes tekstas yra apie vaikus, ne mokytojus. Ar tikrai sukūrus aplinką / kontekstus vaikas pats ugdysis taip, kaip nurodyta gairėse? Skaitant dokumentą iš mokytojo perspektyvos atrodo, kad svarbu ne vaiką matantis mokytojas, bet mokytojas, kuris sukuria aplinką, galbūt ruošia trafaretus vaikams užsiimti ir pan. Apibūdinimas „kontekstai“ tarsi dehumanizuoja visą ugdymo vaizdą, akcentuojant aplinką, kurioje neaišku, kaip mokytojas tampa kontekstų dalimi.

NEATITINKA AMŽIAUS TARPSNIŲ

- 1. Dokumente vardijami lūkesčiai vaikams iki 6 metų turėtų būti atidžiai dar kartą peržiūrėti dėl nepagrįstai didelių reikalavimų ne pagal raidos tarpsnius.**

Ryškiausias neatitikimas tarp vaiko raidos galimybių ir ugdytinų gebėjimų susijęs su ankstyviausiu amžiumi (iki 3 metų), esmingai svarbiu tolimesnei vaiko raidai.

Dabartinė dokumento versija sudaro įspūdį, kad siektinų gebėjimų kartelė itin dažnai neatitinka konkretaus amžiaus vaiko kognityvinės ar emocinės raidos galimybių, dėl to gairių turinys atrodo orientuotas į vyresnius, ne ikimokyklinio amžiaus, vaikus. Visi ugdymo(-si) tikslai ir pasiekimai privalo būti įvardijami vaikui būdingos pasaulėvokos kalba, tuo tarpu dabartiniai **teiginiai orientuojasi į vyresnius nei ikimokyklinio amžiaus vaikus arba tinka paaugliui ar net suaugusiajam**, pvz., rašoma, kad siektinas „problemų sprendimas – gebėjimas atpažinti, išvelgti ir įvardyti problemą; gebėjimas ieškoti problemos sprendimo būdų ir juos įgyvendinti; gebėjimas stebėti ir apmąstyti sprendimo pasekmes“ (18.16. punktas) – tai specifiška formaliajam intelektui, susiformuojančiam vėliau nei ikimokykliniais metais.

Šiuo atžvilgiu tekstas stokoja tikslaus mokslu grįsto žinojimo, **matome mažam žmogui neįveikiamas aukštumas**. Vienas iš gausių pavyzdžių įvardijamas 38.5.2.1 punkte: „kasdienėse grupės veiklose kilusias savo emocijas (džiaugsmą, liūdesį, pyktį, jaudulį, baimę, kaltę, gėdą) vaikai iki 3 metų mokosi atpažinti, suprasti, įvardyti...“. Tai **visiškai nerealu ir nepriklauso nuo konkrečių ugdymo sąlygų**, nes minčių teorija apie savo ir kitų psichikos būsenas pradeda tvertis apie 4-5 metus.

Kitas pavyzdys – užmojis tyrinėti žmonių bendruomenes (punktas 38.8.2). Šiuo atveju derėtų siaurinti aprėptį – t. y. pripažinti, kad bus nagrinėjama tik demokratinė sankloda (o pasaulyje yra ir kitokių, gairėse nepaminėtų) ir remtis realiai vaiko aplinkoje sutinkama žmonių įvairove. Ikimokyklinukams didžiausia bendruomenė yra darželis, savo žvilgsnį į platesnes bendruomenes jie išplečia pradinės mokyklos baigimo etape. Tautinio ir pilietinio tapatumo jausmas (tiksliau tik jo užuomazgos) taip pat galbūt gali rasti link šeštų metų, bet tikrai ne trimečiui (18.5).

Ir 3-6 metų amžiaus vaikams svarbu neužkrauti reikalavimų, tokių kaip pasirūpinti savimi ir kitais (ką reiktų pradėti daryti būnant 10-11 metų), lanksčiai mąstyti (**to šio amžiaus vaikai ne tik negeba, bet ir neturi gebėti**) ar sėkmingai mokytis – jie turi gebėti smalsauti, žaisti ir pažinti. Tai svarbūs aspektai, kuriuos būtina aptarti su vaiko raidos psichologais, kad vėliau nereiktų spręsti sisteminių neadekvačių lūkesčių sukeltų padarinių vaikų psichikos sveikatai. Tyrimų planavimas, hipotezių kėlimas, argumentavimas, rezultatų apsvaistymas, apklausų atlikimas, atspindėjimas rezultatų vaizdinėmis priemonėmis, metų kalendoriaus pildymas ir pan. mokslinės (tyrinėjimo) kompetencijos elementai **turėtų būti palikti bent jau priešmokykliniam tarpsniui**. Ikimokyklinukai tyrinėja intuityviai, spontaniškai, patiria nuostabą, ir to visiškai užtenka. Paminėti neatitikimai dažni visame gairių tekste; yra didelė tikimybė, kad vaikams ir ugdytojams nepavyks ir kas tada?

NETINKAMAS PASIEKIMŲ / VERTINIMO/-SI ASPEKTAS

- 2. Nerimą kelia vaiko rezultatų vertinimo dominantė.** 42.5. punkte teigiama, kad „su vaikais reflektuojama apie veiklos procesą ir rezultatus, sėkmes ir nesėkmes, vaikai mokosi patys įsivertinti savo ugdymosi patirtis ir pasiekimus“. Abejotina ne tik vaikų savirefleksijos apraška tokiame ankstyvame amžiuje, bet ir sėkmės akcentavimas, palikus nušaly faktą, kad **ankstyvame amžiuje svarbiausia patirti savo pastangų, o ne normatyvinės sėkmės vertę**. Kad ikimokyklinukas reflektuos savo patirtį yra daug kur atsikartojantis ir abejonių keliantis lūkestis dokumente. Tą šio amžiaus vaikai gali daryti dar labai ribotai ir reflektavimas, verbalizavimas tikrai nėra būtinas išmokimui rasti, taip pat nėra ugdymo(-si) efektyvumo rodiklis šiame amžiuje (pvz. 18.4; 20.2.3 punktai).

3. **Svarbus aspektas kalbant apie vertinimą ir įsivertinimą** – grįžtamasis ryšys apie vaiko rezultatus, pažangą turi būti teikiamas tėvams ir globėjams, o ne vaikui (pvz., 14.3, 42.5 punktas). Nereikėtų su šio amžiaus vaiku aptarinėti jo nesėkmių, skatinti jam pačiam jas reflektuoti. Nereikia ir mokyti *įsivertinti* ugdymosi rezultatų, tai jau mokyklinio amžiaus raidos uždavinys. Vaikas turi būti drąšinamas ir skatinamas, paremiamas iniciatyvos, be kokybės standarto nurodymo.

ATSAKOMYBĖ PERKELIAMA VAIKUI

4. Susirūpinimą kelia **pernelyg didelės laisvės ir atsakomybės vaikams suteikimas** (pvz., 14.1 punktas). Aiškios, stabilios, suaugusiųjų nustatytos ribos ir taisyklės vaikams teikia saugumo ir yra būtina sveikos raidos sąlyga, o perdėtas „įgalinimas“ nepasiruošusiems tam vaikams gali kelti nereikalingą stresą ir nerimą. Dėl to abejotini teiginiai dėl vaikų inicijuojamų pasitarimų ir susirinkimų, taisyklių kūrimo, derybų dėl to, miegoti ar ne ir pan. Kuriamos taisyklės, balsavimai, panašūs demokratijos elementai randa vietą šio amžiaus vaikų žaidimuose, bet tikrame pasaulyje vadovauja suaugusieji. Panašiai perteklinis, apkraunantis ir galimai nerimą keliantis siūlymas mažiems vaikams „organizuoti labdaros akcijas“ ir pan. Organizuoti gali suaugęs, o vaikus įtraukti jiems priimtina ir suprantama apimtimi.
5. Nėra įvardyta **ugdytojų atsakomybė užtikrinant vaiko emocinį ir fizinį saugumą**, tad nepriimtinas 38.7.3.1. punkto turinys, kad 3–6 metų „vaikai aiškinasi, kas yra patyčios ir kaip jų išvengti“. Nulinė tolerancija patyčioms ir ją įgyvendinantys veiksmai yra ne ikimokyklinuko, o suaugusiojo – auklėtojo, mokytojo atsakomybė ir pozicija. Maži vaikai neturėtų ir aiškintis, klausytis apie daiktus, situacijas, pavojingus jų saugumui – suaugusieji turi tiesiog patraukti šiuos daiktus ir nuo jų apsaugoti.

PERVERTINAMAS SKAITMENINIS TURINYS

6. Nerimą kelia gairių projekte pateikiami teiginiai dėl skaitmeninio turinio ir veiklų su skaitmeninėmis technologijomis 3-6 metų vaikams. Lietuvoje atlikti moksliniai ilgalaikio ekranų poveikio vaikų fizinei ir psichikos sveikatai tyrimai, patvirtinantys pasaulines tendencijas ir situaciją, rodo, kad **tik nuo 5 metų amžiaus vaikai gali turėti tam tikros naudos mokydami veiktis su kompiuteriu** (ir ne planšete ar išmaniuoju, pastarieji įrenginiai naudą teikti gali dar vėliau). 4 metų amžiaus vaikams naudos dar nėra, ir vienareikšmiškai to negalime siūlyti mažyliams nuo 3 metų.
7. Neramina, kad apskritai dokumente itin daug dėmesio skiriama skaitmeninių veiklų integracijai, kai turėtume akcentuoti **ir prevencijos priemones žalai mažinti dėl pernelyg didelio technologijų naudojimo**. Šiais klausimais yra parengtos ir viešai prieinamos mokslinio tyrimo [rekomendacijos ir prevencijos bei žalos mažinimo priemonės](#).
8. Vaikams ikimokykliniame amžiuje už saugumą internete neturi būti nuleista atsakomybė, nes **šio amžiaus vaikai dar apskritai neturi ir negali savarankiškai „būti“ internete**, tad jų saugumą turi užtikrinti suaugusieji.
9. Gairėse **nėra užsimenama apie laiko ribojimo svarbą** naudojant skaitmenines technologijas, siekiant užtikrinti vaiko fizinę bei psichikos sveikatą. Pvz., kaip bus užtikrinama, kad – kaip rekomenduojama šiai amžiaus grupei – nebūtų viršijamas vienos valandos laiko limitas ugdymo įstaigoje ir namuose?
10. Svarbų vaidmenį skaitmeninio turinio naudojimui bei laiko ribų nustatymui siekiant užkirsti kelią žalojančiam poveikiui turi **tėvai ir globėjai – jų edukacijai** šia tema iš ugdymo įstaigos pusės šiose gairėse kalbant apie skaitmeninį turinį turi būti skiriamas atitinkamas dėmesys.

11. Skaitmeninių kompetencijų kontekste gairėse **suaugusiojo atsakomybių perkėlimo vaikams ypač daug**, pvz., tikrai nereikia patiems vaikams naudotis orų svetainėmis, kad sužinotų kaip rengtis (40.9.1.3).
12. Apskritai, vaikų patyrimo **šiam amžiuje nereikia „turtinti“ medijų pagalba, pasitelkiant virtualią, papildytą ir kitokia „netikrą“ realybę**. Pvz., kitų planetų tyrinėjimas virtualiomis priemonėmis, tikėtina, nepavirs tikru pažinimu, nes tam dar nėra pažintinės raidos prielaidų. Informatinis mąstymas gali būti ugdomas natūralioje aplinkoje, manipuliuojant tikrais objektais (pvz., konstruktoriai ir pan.). Nereikalingas ir, pvz., kūno organų, sistemų pažinimas virtualiomis priemonėmis, jis mažiems vaikams gali būti gąsdinantis, jie visai kitaip suvokia savo kūną, ne kaip virškinimo, kaulų ir raumenų, kraujotakos, etc. sistemų visumą.

BENDRIEJI KOMENTARAI

13. Susidaro įspūdis, kad su įvairia kalbine raiška skirtingomis kalbomis turi būti specialiai (pasitelkiant net medijas ir pan.) pažindinami vaikai jau net iki 3 metų (39.7.1 punktas). **Tačiau šiame amžiuje užtenka savo kalbos vystymo ir pažinimo**. Kas kita, jei grupėje yra kitakalbių vaikų ir su kitokia kalbine raiška susiduriama natūraliai.
14. Norėtusi didesnio gamtinių erdvių, buvimo gamtoje vertės vaiko ugdymui(-si) išryškavimo. Pvz., 21.2, 32.6 punktuose galėtų rasti gamta (ypač žalios erdvės (miškas, pieva), kurios, kaip rodo naujausi tyrimai, savaime vertingos vaikų pažintinei raidai bei psichikos sveikatai, net nepriklausomai nuo to, kas jose veikiama). Tuo tarpu visokios laboratorijos ir pan., vertingos gali būti tik link šešerių metų.
15. Neretai iškyla **nenuoseklumo įspūdis**: iš vienos pusės, pripažįstamos ir gerbiamos individualios skirtybės, priimtinausias būdas žaisti ir veikti, galimybės skleisti vaikų individualumui, o iš kitos pusės – unifikuotai įvardijamas nuolatinis vaikų įsitraukimas į suaugusiojo inicijuotas veiklas, aktyvumas komunikacijos procese per kalbą, klausinėjimą, prašymus ir kt. Santūresni, mažai kalbantys, nuošaliau linkę laikytis vaikai – **tarsi lieka ugdymo paraštėse**. Kaip ir suaugusieji, vaikai bendrauja visa savo esybe, ne tik išraiškingais žodžiais, taip pat ir tylą ar taisyklių nepaisančiu elgesiu. Vertingiau būtų, jei gairės rekomenduotų, kaip laiką ir veiklas planuoti taip, kad išliktų žaismingumas vaikų grupės gyvenime ir kaip kelti tikslus specialiųjų ugdymo poreikių turintiems vaikams.
16. Gairių tikslai ir uždaviniai, vardinami trečio skyriaus 17.2 punkte, skamba tarsi būtų apie ateitį – kad amžiuje iki šešerių metų yra kuriamos prielaidos tam; tada viskas kaip ir gerai. Bet „sėkmingai besimokančiam“ vaikui visgi keistinas į „**smalsaujančiam, nuostabą patiriančiam, iniciatyviai veikiančiam**“; „jautriam kultūrinei įvairovei“ – irgi gali būti paprasčiau ir aiškiau formuluojamas, pvz., „**jautriam žmonių skirtybėms, jas gerbiančiam**“, nes pati *kultūros* samprata dėl savo abstraktumo, jau nekalbant apie kultūrų įvairovę, dar nesuvokiama vaikui.
17. Vietomis gairių tekstas sunkiai suprantamas (pvz., 36 punktas), vietomis vardinami paprasti dalykai, kuriuos mokytojai ir taip turėtų žinoti (pvz., 37.6.2.2.).

KLAUSIMAI

1. Atkreiptinas dėmesys į Ugdymo srities „Tyrinėjimo ir pažįstu aplinką“ (punktas 40.9.) aspektą Skaitmeninių technologijų pasaulis, taip pat Pasiekimų srities (punktas 18.9) skiltį *Skaitmeninis sumanumas*: kai kuriose ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir bendrojo ugdymo mokyklose ankstyvame amžiuje **skaitmeninės priemonės nėra naudojamos ir sąmoningai nesiekama ugdyti skaitmeninių kompetencijų** – ar galės tokios ugdymo įstaigos ignoruoti ar tik iš dalies paliesti šią ugdymosi sritį?

2. Koks yra dokumento rengimo planas ir koks darbo procesas su viešųjų konsultacijų metu gautomis rekomendacijomis?

PASIŪLYMAI

Svarbiausius ikimokyklinio ugdymo principus norėtusi papildyti šiais:

1. **Ilgalaikio saugaus ryšio su suaugusiuoju ugdytoju principas** (kaip būtina ugdymo/-si šiame amžiuje prielaida, nes tik saugumo jausmas, kurį teikia prieraišus santykis su suaugusiuoju, įgalina vaiką smalsauti ir tyrinėti).
2. **Mokymosi stebint**, kaip vieno esminių ugdymosi būdų, principas (jis galėtų rasti ir 15 punkte). Mokymąsi stebint „gyvą“ modelį reikėtų akcentuoti labiau, nei mokymąsi iš įvairių medijų, reflektuojant, diskutuojant, aptariant ir pan., nes jis šio amžiaus vaikams kur kas prieinamesnis.
3. Visame dokumente **pravartu dažniau įterpti tokius žodžius, kaip „siekiama“, „stengiamasi“**, nes realioje praktikoje bus dažnas neidealus elgesys. Šiuo atžvilgiu, arčiau tikrovės būtų kalbėti apie siekiamybę, o ne realų faktą, kaip pvz., teigti jog „Tėvai ir mokyklos darbuotojai pasitiki vieni kitais ir veikia dėl vaikų interesų“.
4. Rekomenduotinas papildomas gairių rengimo etapas – **gaires išbandyti** su mokytojais: kiek jie supranta, kaip geba pagal jas suformuoti savo ugdymo programą, prieš jas finalizuojant.

Esame įsitikinę, kad spartesnius pokyčius švietimo sistemoje lemia geresnis institucijų ir nevyriausybinių organizacijų bei sričių specialistų, ekspertų bendradarbiavimas, tad kviečiame plėsti dialogo galimybes ir paskirti pakankamai laiko dokumentą tobulinti, kad būtų atliepti keliami klausimai.

Pagarbiai

Skaitmeninės etikos centras
Vilniaus universiteto Psichologijos instituto Vaiko raidos ir psichoedukacinių tyrimų centras
VšĮ Vaiko psichologijos centras

Prof. dr. Roma Jusienė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto **Psichologijos instituto** direktorė,
Skaitmeninės etikos centro ekspertė
Doc. dr. Dalia Nasvytienė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto **Vaiko raidos ir psichoedukacinių tyrimų centro** vadovė
Dr. Monika Skerytė-Kazlauskienė, **Vaiko psichologijos centro vadovė**, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos instituto asistentė
Dr. Lauryna Rakickienė, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto **Psichologijos instituto** asistentė
Rasa Jauniškienė, **Skaitmeninės etikos centro** vadovė